

A bibliai Lázár-játékok és a kora újkori értelmezői közösségek

A 15-17. századi ember számára a Biblia megkérdőjelezhetetlen autoritásként volt jelen, ezért azok az irodalmi szövegek, amelyek alapjukat valamely szentírási történetből merítették az erkölcsi példaadás szempontjából különösen kivételes jelentőségűek voltak. A bibliai drámák nem csupán a szöveg, hanem az előadás, a performance által is kifejthették moralizáló hatásukat, hiszen ezeknek a daraboknak az autentikus közegét a korabeli népszerű vallásos színház jelentette.

Előadásomban a bibliai Lázár-játékok és a kora újkori értelmezői közösségek vizsgálatával elsősorban azt szeretném bemutatni, hogy a szegény Lázár és a gazdag ember paraboláját dramatizáló 16-17. századi alkotások milyen szerepet töltöttek be a korabeli társadalomban, s melyek azok az eszközök, amelyeknek a segítségével elsősorban a moralizálást (de esetenként a burkolt társadalombírálatot, vagy épp bizonyos valláspolitikai céloknak a kifejezését) szolgálták. Ennek során igyekszem rávilágítani annak a folyamatnak a legfőbb jellegzetességeire is, hogy a moralizálás szolgálatában álló szerzői eljárások és retorikai technikák, illetve ezzel összefüggésben a befogadói pozíciók hogyan formálódtak, alakultak a darabok időbeli és irodalmi fejlődése során: míg a korai darabok, például az ún. sterzingi játék (1520/1539) esetében az elsődleges közegét a színpadi előadás jelentette, s ekképp a darab által kiváltott hatást mindenekelőtt a korabeli vallásos színház keretei között lehetett értelmezni, vagyis a különféle dramaturgiai fogások, színpadi utasítások és pantomimelemek töltöttek be centrális szerepet az értelmezésben; addig a későbbi darabok esetében a kezdeti élénk vallásos performance-tradíciótól való fokozatos eltávolodás figyelhető meg, vagyis az adott darabokhoz már nem feltétlenül társul minden esetben színpadi előadás, helyette sokkal inkább a szövegre, az olvasásra és a textuális elemekre kerül át a hangsúly. A 17. századi Lázár-játékok befogadóközönségét elsősorban tehát már nem a korábbi századoknak a vallásosságot közösségként gyakorló értelmezői közössége jelenti, hanem a magányos olvasó, aki egyedül, a vallási közösségből kiemelt egyénként találkozik a művel, s egyéni elmélyülést, s egyéni morális felismeréseket vár el a daraboktól, immáron az olvasás dimenziója által.

Az értelmezői struktúrák és pozíciók tehát alapvetően változnak meg és íródnak felül, azzal a társadalmi, lelkeségi és irodalmi folyamattal összefüggésben, ahogyan az elsősorban színpadra szánt, s a mindennapi közösségi vallásosság részét képező Lázár-játékok fokozatosan az egyéni moralizálást szolgáló könyvdrámákká formálódnak.